

Afganistan'da Mehir Geleneği ve Uygulamalarının İncelenmesi A Study on the Implementation of Dowry Culture in Afghanistan

بررسی تطبیق فرهنگ مهریه در افغانستان

دراسة مقارنة لثقافة المهر في أفغانستان

Muhammad Akram HAKİM^{1*} Hujjatullah Naziri²

Özet

Nikâh akdiyle birlikte erkek üzerine vacip hâle gelen mehir, evlilik süresince kadının mali güvenliğini sağlamak amacıyla önemlidir. İslâm'da mehir, kadın için bir öz mülk olarak kabul edilir ve kadının babasına veya velisine değil, doğrudan kadına ait olmalıdır. Ancak bazı toplumlarda bu uygulama, başlık parası gibi geleneksel adlarla yanlış yönde yorumlanmakta ve bu durum, kadının haklarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Afganistan'da mehir uygulamaları, İslam'ın öngördüğü biçimden saporak çeşitli adlarla ("kalın", "şîrbehâ", "valvar", "kâbin", "galeh" ve "toyane") yürütülmektedir. 2004'te kabul edilen Afganistan Medeni Kanunu Hanefî fihna dayansa da halk çoğu zaman kendi yerel uygulamalarına sadık kalmaktadır. Mehir ile başlık arasındaki karışıklık bazı bölgelerde devam ederken, bu durum kadınların haklarının ihlaline neden olabilmektedir. Çalışmada, mehirin İslâm'daki yeri ile Afgan halkı arasındaki uygulamalar arasındaki farklılıklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, başlık parası uygulamasının kadın üzerindeki olumsuz etkileri ve farklı bölgelerdeki uygulama biçimleri ele alınmıştır. Makalede, Afganistan İslâm Emirliği'nin mehir konusundaki tutumu da göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak, mehir ile ilgili uygulamaların çeşitliliği, kadın haklarının korunması açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âsâr-ı İzdivac, Afganistan, Başlık Parası, Mehir, Şîrbehâ.

DOI:

<https://doi.org/10.69892/diwan.2025.133>

Research Article / مقاله تحقیقی

Received Date / تاریخ دریافت

22.01.2025

Accepted Date/ تاریخ قبول

01.03.2025

Publication Date / تاریخ نشر

22.07.2025

^۱پوهنوال، دوكتور، دديپارتمنت ثقافت اسلامي، پوهنځي شرعيات، پوهنتون جوزجان، جوزجان، افغانستان.

^۲پوهنيار، دديپارتمنت ثقافت اسلامي، پوهنځي شرعيات، پوهنتون جوزجان، جوزجان، افغانستان.

ORCID

[0000-0002-3190-4649](https://orcid.org/0000-0002-3190-4649)

[0000-0003-3607-4901](https://orcid.org/0000-0003-3607-4901)

E-Mail

m.akramhakim88@gmail.com

hujjatullah1992@gmail.com

این مقاله توسط نرم افزار تورنیتین Turnitin بررسی شده Plagiarism یا سرقت ادبی تثبیت نگردید.

This article has been scanned by Turnitin. No Plagiarism detected.

نحوه ارجاع دهی از این مقاله در پاورقی / Atif :

محمد اکرم حکیم - حجت الله نذیری، "بررسی تطبیق فرهنگ مهریه در افغانستان"، مجله دیوان ۲/۶ (سرطان ۱۴۰۴)، ۲۷۷-۲۹۶.

Abstract

The *mahr*, which becomes obligatory upon the man with the conclusion of the marriage contract (*nikah*), holds significant importance as it ensures the financial security of the woman throughout the marriage. In Islam, the *mahr* is regarded as the exclusive property of the woman and must be given directly to her, not to her father or guardian. However, in some societies, this practice is misinterpreted through traditional terms such as “bride price,” leading to the erosion of women’s rights. In Afghanistan, the practice of *mahr* has diverged from the form prescribed by Islam and is carried out under various names such as *Qalin*, *Shirbaha*, *Walwar*, *Kabin*, *Galah*, and *Toyanah*. Although the Afghan Civil Code, adopted in 2004, is based on Hanafi jurisprudence, many people continue to adhere to local customs. The ongoing confusion between *mahr* and bride price in certain regions contributes to violations of women’s rights. This study thoroughly examines the differences between the Islamic concept of *mahr* and its practice among the Afghan people. It also addresses the negative effects of the bride price system on women, as well as the regional variations in its application. Furthermore, the article considers the position of the Islamic Emirate of Afghanistan regarding *mahr*. In conclusion, the diversity of *mahr*-related practices presents a significant challenge to the protection of women’s rights.

Keywords: Effects of Marriage, Afghanistan, Bride Price, Mahr, Shirbaha.

چکیده

مهریه که همزمان با عقد نکاح بر عهده مرد واجب می‌شود، اهمیت زیادی دارد زیرا تأمین امنیت مالی زن در دوران زندگی مشترک را تضمین می‌کند. در اسلام، مهریه به عنوان مالکیت اختصاصی زن شناخته شده و باید مستقیماً متعلق به خود زن باشد، نه به پدر یا ولی او. اما در برخی جوامع این موضوع به اشتباه و تحت عناوین سنتی مانند «جهیزیه» تفسیر می‌شود که موجب نادیده گرفتن حقوق زنان می‌گردد. در افغانستان، اجرای مهریه از شکل مورد نظر اسلام فاصله گرفته و تحت نام‌های گوناگونی مانند «قلین»، «شیربها»، «ولور»، «کابین»، «گاله» و «تویانه» رواج دارد. هرچند قانون مدنی افغانستان که در سال ۲۰۰۴ تصویب شده، مبتنی بر فقه حنفی است، اما مردم غالباً به رسوم محلی خود پایبند هستند. در حالی که ابهام میان مهریه و جهیزیه در برخی مناطق همچنان ادامه دارد، این وضعیت می‌تواند منجر به تضييع حقوق زنان شود. در این تحقیق، جایگاه مهریه در اسلام و تفاوت‌های آن با آداب و رسوم مردم افغانستان به طور مفصل مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین تأثیرات منفی رسوم جهیزیه بر زنان و شیوه‌های متنوع اجرای آن در مناطق مختلف

تحليل شده است. موضع گیری حکومت اسلامی افغانستان در خصوص مهریه نیز در مقاله مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت، تنوع در روش های اجرای مهریه مسئله ای مهم در زمینه حفظ حقوق زنان محسوب می شود.

کلمات کلیدی: آثار ازدواج، افغانستان، جهیزیه، مهریه، شیربها.

الملخص

يُعدّ المهر حقاً واجباً للمرأة على الرجل بمجرد إبرام عقد النكاح، فالمهر له أهمية كبيرة، لأنه يضمن للمرأة الأمن المالي خلال فترة الحياة الزوجية. وفي الإسلام، يُعتبر المهر ملكية خاصة بالمرأة، ويجب أن يكون حقاً خالصاً لها، لا لأبيها أو وليها. ومع ذلك، يُساء تفسير هذا المفهوم في بعض المجتمعات، حيث يُخلط بينه وبين مفاهيم تقليدية كـ(الجهاز)، وهو ما تحضر المرأة إلى بيت زوجها من أثاث المنزل- مما يؤدي إلى تجاهل حقوق النساء. وفي أفغانستان، ابتعد تطبيق المهر عن الصورة التي أرادها الإسلام، حيث يُمارس تحت مسميات مختلفة مثل (قلين)، (شِيربها)، (وَلُور)، (كابين)، (گاله) و(تويانه). أسماء مختلفة لمدلول واحد وهو متاع الزوجة التي تحضر معها إلى بيت زوجها ورغم أن القانون المدني الأفغاني، الصادر عام ٢٠٠٤، يستند إلى الفقه الحنفي، فإن غالبية الناس لا يزالون متمسكين بعاداتهم المحلية. وبينما يستمر الخلط بين المهر والجهاز في بعض المناطق، فإن هذا الالتباس قد يؤدي إلى ضياع حقوق النساء. تبحث هذه الدراسة مكانة المهر في الإسلام، مع بيان الفروق الجوهرية بينه وبين ما جرت عليه الأعراف والتقاليد الأفغانية، كما جرى تحليل الآثار السلبية للجهاز على المرأة، وأساليب تطبيقه المختلفة في المناطق المتنوعة. وقد أُلقي الضوء أيضاً على موقف الحكومة الإسلامية في أفغانستان من مسألة المهر. وفي الختام، يُعدّ التنوع في طرق تنفيذ المهر مسألة محورية في سياق الحفاظ على حقوق النساء.

الكلمات المفتاحية: آثار الزواج، أفغانستان، الجهاز، الصداق، (شیربها) قيمة الرضاعة.

Giriş

İslâm dininin istediği aile profilinde ilk atılacak adım nikâh akdidir. Bu akid ile birlikte karı-koca arasında karşılıklı birtakım hak ve vazifeler doğmaktadır. Bu hak ve vazifelerden bazıları sadakat, saygı, iyi davranmak vs. gibi karşılıklı hak ve vazifeler iken; bazıları da malî nitelik taşıyan ve koca tarafından kadına verilmesi gereken hak ve vazifelerdir ki, bunlar mehir, mesken ve nafaka olarak belirlenmiştir. Böylelikle İslâm dini karı-kocanın üzerlerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmelerini istemektedir.. Bu konuyu Kur’ân-ı Kerim şu şekilde bize bildirmektedir: “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.”¹

Çalışmamızda Afgan halkının mehir uygulaması, Afgan Medenî Kanunu ve Afganistan İslâm Emirliği’nin konu üzerindeki tutumu hakkında bilgi verilecektir. Bilindiği üzere eski din, kültür ve halklar arasında uygulanan ve halen dünyanın farklı kesiminde yürürlükte olan mehir uygulamaları, günümüz Afganistan’ında da az bir farkla ülkenin bütün bölgesinde yaygın bir biçimde devam etmektedir. Ülkede uygulanan mehir ile İslâm dininin öngördüğü mehir arasındaki farklılıkların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkenin Medenî Kanunu'nda yer alan hükümlerin belirlenmesi ve Afganistan İslâm Emirliği’nin konu üzerindeki tutumu da belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Afgan Toplumunun Mehir Uygulamaları

Afganistan’da da Mehir² - başlık parası (kalın, şîrbhâ, valvar, toyâne, kâbin, galeh) uygulaması evlenme adetleri içerisinde önemli bir yer almaktadır. Başlık parası, evlenecek erkeğin kadının ailesine mutlaka evlilik öncesi teslim etmesi gereken meblağ veya onun yerine geçen maldır. Dolayısıyla verilen bu meblağın bir kısmıyla kadına çeyiz de hazırlandığı görülmektedir.³

Başlık, evlenecek erkeğin kadın tarafına ödediği para veya maldır. Muhtelif din ve kültürlerde evlenecek erkeğin kadın tarafına çeşitli adlar altında belirli bir para veya mal verdiği ve bunun da farklı hukukî ve sosyal sonuçlar doğurduğu bilinmektedir.⁴

¹ Bakara 2/228.

² Afganistan İslam Emirliği İrşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı 5/5/1443 hicri tarihli “İslam Açısından Kadınların Hakları” başlıklı hutbesi.

³ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı ‘An’ane ve Teceddüd* (Kaliforniya: Maiwand, 2005), 14.

⁴ Ahmet Akgündüz, “Başlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/132.

Afganistan'daki başlık parası uygulamasıyla İslâm'ın öngördüğü mehir arasında çeşitli farklılıklardan söz etmek mümkündür. Bu konuda şunları söyleyebiliriz:

Başlık, mutlaka evlilik öncesinde kadının ailesine verilmekte ve halk arasında evlilik akdinin bir şartı olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı yapılan işlemin bir satım akdi olup olmadığı da tartışılmaktadır. İslâm hukukunda ise mehir bizzat evlenecek kadına teslim edilir ve kadın kendi mehri üzerinde bizzat tasarruf hakkına da sahiptir.⁵ Hatta damat, kadının rızası olmadan mehri kayınpederine verse, bu işlemin mehrin teslim edilmesi yerine geçmediği kabul edilmektedir. Ayrıca Hanefiler'e göre kadın almış olduğu mehir karşılığında herhangi bir çeyiz hazırlamak mecburiyetinde de değildir. Diğer mallarında nasıl tasarruf hakkına sahipse, mehirde de istediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir.⁶ Mehrin evlilik öncesinde ödenmesi şart değildir. Bir kısmı evlilikten önce bir kısmı da evlilik içinde ödenmekle birlikte tamamen sonraya bırakılması da mümkündür. Fakat başlık parası miktarının ekseriyetle evlilikten önce tespit edilmesi ve ödenmesi gerekmektedir. Burada mehir asıl anlamından çıkarılmış olup alışveriş (muamele) yani ticarî bir anlam kazanmıştır. Evlilikte (yani nişan günü) kadına, mehir hakkı olarak ne kadar istediği sorulmak yerine, babasının ne kadar başlık parası istediği dile getirildiği görülmektedir.⁷

Başlık parasının alındığı bazı bölgelerde evlenecek kadın herhangi bir çeyiz hazırlama yükümlülüğüne girmezken, bazı yerlerde başlık-mehir karışımı bir uygulama bulunmakta, çeyiz hazırlamadan söz edilmekte ve verilen başlığın bir kısmının mutlaka çeyiz hazırlamak için kullanıldığı görülmektedir.⁸ Ayrıca mehirde, kocanın tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisine sahip olması ve bu yetkiyi kötüye kullanması durumunda kadının böyle bir malî imkâna fazlasıyla ihtiyaç duyacağı ortadadır.⁹ Başlık parası genellikle nikâh akdinden önce tespit edilerek kadının velisine verilmektedir.

Afganistan'ın birçok bölgesinde örf, adet, gelenek ve görenek gereği gerek söz kesiminde gerekse nişanlılık döneminde, damadın ailesinin gelir durumuna göre

⁵ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 1/339.

⁶ *Osmanlı Hukuk-ı Aile Karamanesi*, md. 89.

⁷ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*, 13-15; Aliye Yılmaz, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 44.

⁸ *Nesrin Türkmeni, Vaz'iyet-i Zenân-ı Cevân Der Hânevâde (Kabil: Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu Yayınları, 1388)*, 25.

⁹ Mehmed Ali Yargı, "Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8, (Nisan 2006), 264.

mehirden ya da başlıktan ayrı olarak evlenecek kadın, kayınpeder, kayınvalide, kardeşleri ve yakın akrabalarına takılar takılır, giyecekler alınır, daha başka hediyeler götürülür. Bunlar evlilik akdinin bir şartı olarak değil de hediye olarak düşünüldüğü için mehir kapsamına girmez.¹⁰

“Süt hakkı/Şîrbehâ” adı altında kadının annesine para veya mal hediye olarak verilmektedir. Süt hakkı da evlilik akdinin bir şartı olarak görülmediği ve evlenen kadına verilmediği için mehir kapsamına girmez, sadece anneyi onurlandırmak ve mutlu etmek için hediye kabilinden verilmektedir.¹¹

Afganistan'da nikâh kıyılmadan önce kadın tarafının ailesinin veya akrabalarının belirlenmiş olan başlık harcinde damadın kendisinden ve ailesinden bazı özel isteklerde bulunduğu görülmektedir. Bu istekler arasında sembolik düzeyde ve malî değeri düşük şeyler olduğu gibi çok kıymetli eşyalar da bulunmaktadır. Kadın kendisinin doğrudan mehrini istemesinin dinî açıdan bir sakıncası olmamasına rağmen, başlık parası uygulamasının bulunduğu yerlerde örfî bakımdan kadının kendi başlığını talep etmesi ayıp olarak görülmektedir. Bundan dolayı bütün istekler kadının velisi tarafından yapılmaktadır. Damat tarafından karşılanan para veya mallar aslında mehire mahsuben alınmaktadır. Birçok kimse mehir konusunda yeterli bilgiye sahip değiller veya bilgisi olanlar da çeşitli nedenlerden dolayı bu uygulamaya itiraz edememektedirler.¹²

Afganistan'ın hemen hemen her bölgesinde başlık parası uygulaması vardır. Bazı bölgelerde ise mehir adı altında *kalın*, *şîrbehâ*, *galeh*, *valvar* ve *toyâne* aldıkları da görülmektedir.¹³ Bazı bölgelerde ise mehir-kalın ve çeyiz karışımı uygulamalar bulunmaktadır. Verilen başlık parasına karşılık kadının ailesi kadının çeyiz harcamalarını karşılamakta ve ona altın ve mücevherat almaktadır.¹⁴

Arapça'da “ölünün, yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, malzeme”¹⁵ demek olan *cehâz* (cihâz) kelimesi, Türkçe'ye çehiz veya çeyiz şeklinde geçmiş, anlamı biraz daralarak gelinin kendi malından alarak veya anne-baba ve akrabaların hediye ettiği, kocasının evine getirdiği eşya için kullanılır olmuştur. Çeyiz, kadının kendi malıdır, kocası karışamaz ve boşanma halinde kadın

¹⁰ İsmetullah Osmanî, Muşehhasat-ı Nijad-i Türkmenha ve Özbekha (*Kabil: Farhang Yayınevi, 1388*), 56.

¹¹ Yılmaz, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, 45.

¹² Osmanî, Muşehhasat-ı Nijad-i Türkmenha ve Özbekha, 54-55.

¹³ Muhammed Yasin Fazıl - Abdulrab Hazım, “Berresî-yi Mehr Az Didgah-ı İslam ve Çigunagi-yi Riayet Ân Der Camia-yi Afganî”, *Diwan Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 4/2, (2023), 50-51.

¹⁴ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*, 13-15.

¹⁵ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Dâr Sadır, 1414), 5/325.

onu alır. Mehir de kadının malı olup onda dilediği gibi tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir. Bu sebeple kadının mehri, ne koca ne de anne-baba tarafından zorla alınmaz. Karı-koca birbirine nikâh bağı ile bağlı, ömür boyu müşterek hayat sürme niyetiyle bir araya gelmiş iki insan olmakla beraber birbirinin mallarında bir hukukî birliktelik bulunmamaktadır.

Mehir de kadının müstakil bir hakkıdır ve bunu istediği şekilde harcayabilir, çeyize harcamak zorunda değildir. Bu hususa Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de yer verilmiştir.¹⁶ Kadın aldığı mehir ile evin çeyizini hazırlamak mecburiyetinde değildir. Buna karşı koca da verdiği mehire layık bir çeyiz getirmede için kadının mehrini azaltma yetkisine sahip değildir.¹⁷

Kurulacak yuva için gerekli hazırlıkları yerine getirmenin kocanın yükümlülüğünde olduğunu kabul eden Hanefiler'e göre hazırlanan çeyizin mülkiyeti de kocaya aittir. Ancak kadının çeyiz olarak getirdiği şeyler varsa bunlar kadına ait olacaktır.¹⁸

Afganistan'da uzun zamandan beri bu tür bir uygulamanın varlığından söz edebiliriz. Bu gelenek bölgelere göre geçmişten günümüze çeyiz miktarı, alınan eşya sayısı gibi farklılıklardan bahsetmek mümkündür. Çeyiz olarak götürülen eşyalar ekseriyetle yeni evlenen çiftin ihtiyaçlarını giderecek türden eşyalardır. Bu örfün Afganistan'da yaygın olduğu bilinmektedir.¹⁹

Afganistan Medeni Kanunu'nda mehir hakkı kadına ait ve aldığı mehir üzerinde her türlü tasarrufa sahip olduğu zikredilmesine rağmen²⁰ mehir kadına değil onun babası ya da velisine verilmektedir. Genellikle kadınlar, kendilerine mehir belirlenip belirlenmediğini veya mehirlerinin verilip verilmediğini bile bilmemektedir. Burada kadınların çoğu evlilikte mehir hakkının şer'î ve kanunî hakları olduğunu bilmedikleri gibi onun ehemmiyetinden haberleri bile yoktur.²¹

¹⁶ Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 89.

¹⁷ Ömer Nasuhi, Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968), 2/147-148.

¹⁸ Abdülazim ed-Dîb, "Çeyiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/297.

¹⁹ Muhammed Zakir Bakhtari, *İslâm Hukuku ve Afganistan Medeni Kânûnu'na Göre Afgan Toplumundaki Evlilik Öncesi Faaliyetler (Nişan ve Sonuçları)* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 100.

²⁰ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan (*Kudüs yayınevi*), hş. 1384. md, 110.

²¹ Kabeh Rastin Tahrânî - Nadjma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, çev. Mohammad Fahim Qayumi, (byy: hş. 1388), 76.

Max Planck Enstitüsü'nün 2005 yılında Afgan kadınlarının hakları üzerine yaptığı araştırmasına göre eğitilmiş olan kadınların bile evlilik akdi sırasında kendilerine verilecek mehir hakkında danışılmadığını ve mehirlerinin ne kadar olduğunu bilmediklerini zikreder. Bu durumun köylerde daha fazla olduğunu ve köy kadınlarının bundan dolayı daha fazla zarar gördüğü ifade edilmektedir.²²

Günümüzde bazı vilayetlerde yörenin ileri gelenleri toplanıp düğün merasimi için harcanan giderlere (toyâne) sınırlamalar getirdikleri de görülmektedir.²³

2. Afganistan Medeni Kanunu'nda Mehir

Afganistan Medeni Kanunu genel olarak İslâm hukukundan iktibas edilmiş bir kanundur. Medeni kanun alanında ilk önemli çalışma 1977 yılında gerçekleştirilmiştir.²⁴ Bu dönemdeki medeni kanun 2416 madde içermektedir. Bu maddeler içerisinde 280 madde aile hukukuyla,²⁵ 17 tanesi ise mehir ile alakalıdır.²⁶

Afganistan Medeni Kanunu mezhep olarak Hanefî mezhebini esas almakla birlikte Mısır gibi diğer İslâm ülkelerindeki medeni kanun uygulamalarından da yararlanmıştı. Ayrıca ehliyet, evliliğin resmi kayıt altına alınması, boşanma, çocuğun nesebi ve akrabalık gibi konular Fransa medenî kanununa göre hazırlanmıştır. Bunlara ilave olarak boşanma ile ilgili bazı konular Malikî mezhebine dayanarak yapılmıştır.²⁷ 1978 yılında çıkan fermâna göre ne kadın ne de kadının velisi üç yüz Afgani'den (o günün parasına göre) fazla başlık parası istemeleri mümkün görülmemiştir. Ayrıca nişan merasimi, dinî bayramlar, nevrüz bayramı ve haftalık ziyaretlerde kız evine hediyeler götürülmesi yasaklanmıştır.²⁸

2004 yılında yürürlüğe giren Afganistan Anayasası'na göre yeni bir medeni kanun hazırlanıncaya kadar 1977'de çıkarılan Medeni Kanunu ile amel edileceğine karar verilmiştir.²⁹ Daha önceki yıllarda Afganistan Medeni Kanunu orada yaşayan herkes için geçerliken 2004'te yapılan yeni anayasaya göre ise Sünnîler için Hanefî fikhına göre, Şîî vatandaşlar için ise Ehl-i teşeyyü' (Şîîler) için Ca'ferî fikhı esas

²² Kabeh Rastin Tahrani - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 76; Muhammad Akram Hakim, *Afgan Medeni Kanunu'nun Asâr-ı İzdivac Maddelerindeki (98-130) Fikhî Hükümlerin Müçtehitlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 46-48.

²³ https://www.farsnews.ir/af/news/14010212000153_12/2/1401.

²⁴ Kabeh Rastin Tahrani - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 15.

²⁵ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 56-336. md.

²⁶ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 98-114. md.

²⁷ Kabeh Rastin Tahrani - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 16.

²⁸ Kabeh Rastin Tahrani - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 16-17.

²⁹ Necma, Yesarî, *Caygah-i Şeri'at der Kanun-i Esasî-yi Afganistan*, b.y. 2005, 45.

alınması kararlaştırılmıştır.³⁰ Buna göre Şiîler evlilik meselelerinde kendi mezheplerinin öngördüğü şartlara göre hareket etmeleri öngörülmüştü.³¹

2.1. Mehrin Çeşitleri

Afganistan Medeni Kanunu'nda da Mehir, Mehr-i Müsemma ve Mehr-i Misil kısımlarına ayrılır.³²

Kadın daha önce mehrin miktarının belirlenmesinde kocasını yetkilendirebilmektedir. Fakat koca bu yetkiyi kötüye kullanarak mehri belirlemez ise kadın bu durumda, nikâh akdinden sonra ve zifaktan önce mehrinin belirlenmesini kocasından isteme hakkına sahiptir. Koca da mehri belirlemekle yükümlüdür. Ancak koca buna yanaşmaz ise, kadın mahkeme yoluyla mehrini belirleyebilir.³³

2.2. Mehrin Miktarı

Afganistan Medeni Kanunu'nda mehrin miktarı belirlenmemiştir. Mehrin miktarını belirleme hususunda taraflar tamamen özgür bırakılmıştır. Sadece medeni kanunda temellük edilebilen her malın mehir olabileceği zikredilmiştir.³⁴ Ayrıca koca nikâh akdinin akabinde mehrin miktarında arttırma yapması konusunda serbesttir.³⁵

Bu durumda şu üç şartın olması gerekmektedir.

1. Artırılan miktarın malum olması şarttır.
2. Kız veya velisi artırılan miktarı kabul etmelidir.
3. Karı-koca ilişkisi devam etmelidir.

2.3. Mehrin Verilişi

Kadın, sahîh halvet, zifaf veya ölüm halinde mehrin tamamına hak kazanır.³⁶ Afganistan medeni kanununun 101. maddesinin birinci fıkrasında mehir, nikâh akdi sırasında belirlenirse koca mehrin tamamını ya da bir kısmını muaccel veya

³⁰ Haji Mohammad Hamid, Hanefi ve Ca'feri Mezhepleriyle Mukayeseli Olarak Afgan Hukukunda Evlilik Akdi (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 93-119.

³¹ *Kanun-i Esasî-yi Afganistan*, Kabil 2003, md. 131.

³² Kabehe Rastin Tahranî - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 70.

³³ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 104. md.

³⁴ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 100. md.

³⁵ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 102. md.

³⁶ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 98. md.

müccel şeklinde ödemek zorundadır. Eğer böyle bir belirlenme olmadıysa o zaman örfe bakılır.³⁷

Kadın mehrin tamamını elde etmeden vefat ederse onun varisleri kocadan mehrin geri kalan kısmını isteyebilir. Şayet koca da vefat etmişse o zaman kadının varisleri kocanın varislerinden geri kalan kısmı talep eder.³⁸

2.4. Zifaktan Önce Mehri Ödeme Yükümlülüğü

Zifaf ya da sahih halvetten önce boşanma meydana gelmiş ve öncesinde eğer mehir belirlenmişse kadın sadece belirlenmiş mehrin (mehr-i musemma) yarısını almaya hak kazanır. Nikâh akdi sırasında mehir belirlenmemişse bu durumda mehr-i mislin yarısını alır.³⁹ Ancak boşanma kadın tarafından olursa bu durumda kadının mehri tamamen sakıt olur.⁴⁰

Kadın, aşağıdaki şartları kendisinde bulundurduğu takdirde mehr-i müsemmanın yarısını almaya hak kazanır:

1. Evlilik (nikâh) akdinin sahih olması
2. Mehir, evlilik (nikâh) akdinde belirlenmiş olması
3. Boşanma (talak), zifaf ve sahih halvetten önce olması
4. Boşanma, koca tarafından olduğu durumlarda.⁴¹

Boşanmada kadının kocası tarafından malî zarar görmemesi için birtakım tedbirler alınmıştır. Eğer kadın mehrinin tamamını veya bir kısmını almadan önce ya da sonra kocasına hibe ederse ve zifaktan önce boşanma meydana gelirse koca mehrin geri kalan kısmını isteyemez.⁴² Ayrıca eğer mehir para veya misli mal olmazsa kadın da bu mehrin bir kısmını veya tamamını kocasına hibe ederse zifaktan önce boşanma olduğunda koca mehir adına hanımından hiçbir şey isteyemez.⁴³

2.5. Mehir Hakkının Tamamının Düşmesi

Muhala' yapılırsa kadın mehir hakkını kaybeder. Eğer mehir alınmadıysa sakıt olur, alındıysa kocaya iade edilir.⁴⁴

³⁷ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 101. md.

³⁸ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 114. md.

³⁹ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 105. md.

⁴⁰ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 106. md.

⁴¹ Kabehe Rastin Tahranî - Nadjma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 73.

⁴² Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 111. md.

⁴³ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 112. md.

⁴⁴ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 106. md.

Fâsid nikâh akdinde zifaktan önce meydana gelen boşanmada da mehir sakıt olur.⁴⁵

2.6. Mehir Almaktan Vazgeçmek

Buluğa ermiş, evlenme çağına gelen, fiziksel ve psikolojik rahatsızlığı da olmayan bir kız kendi rızasıyla mehrinin tamamını ya da bir kısmını kocasına bağışlama konusunda muhayyerdir. Fakat kız ehliyet yaşında değilse hiçbir şekilde mehrini kocasının zimmetinden sakıt edemez. Mehrinin bir kısmını ya da tamamını kocasına hibe edebilmesi için kızın nikâh akdi sırasında 15 veya 16 yaşlarında olması gerekmektedir.⁴⁶

Ayrıca baba da kızının mehrini tamamen ya da kısmen hibe etme yetkisi olmadığı gibi⁴⁷ kızına da zorla mehrini hibe etmesini konusunda baskı yapamaz.⁴⁸

3. Mehrin Başlık Parasına (Kalın) Dönüşmesi

Bu başlık altında, Afganistan Türkleri (Özbekler, Türkmenler) arasında yaygın olan "kalın", Tacikler'de "şîrbehâ", ve "toyâne" ve Peştunlar'ın "valvar" adlarıyla kullandıkları kavramlar ve başlık parasının bölgelere göre uygulama ve farklılıklarını, amaç ve sebeplerini ve başlık parasının kız üzerinde yaptığı olumsuz etkilerden bahsedeceğiz.

3.1. Başlık Parası Uygulamaları

Başlık parası⁴⁹ Afganistan'ın hemen hemen her yerinde yaygın şekilde uygulanmaktadır. Kızlar evlendirilirken babası, amcası, dayısı veya erkek kardeşleri nişan gününde belirlemiş olduğu şekliyle başlık parasını almaktadırlar. Ancak zikredilen kişilerin olmadığı durumlarda ise kızların sorumluluğunu üstlenmiş bulunan erkek akrabaları başlık parasını alırlar.⁵⁰

Afganistan'da "kalın veya başlık parası" kavramıyla beraber kullanılan bir diğer kavramda "şîrbehâ" ya da "süt hakkı" dir. "şîrbehâ" ile "kalın" arasındaki temel fark ise şöyledir; "Kalının miktarı", kızın ailesi tarafından nişan günü veya kına gecesi belirlenirken, "şîrbehâ"nın miktarını ise daha çok damat veya ailesi takdir eder. Bu gelenek da Afganistan'da yaygın olup bu para kızın annesine (kızını emzirdiği sütün bir karşılığı olarak) verilir. "şîrbehâ" adı altında verilen paranın miktarı, "kalın"a

⁴⁵ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 97. md.

⁴⁶ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 103. md.

⁴⁷ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 113. md.

⁴⁸ Kanun-ı Medeni-yi Afganistan, 114. md.

⁴⁹ Orta Asya Türkleri arasında yaygın şekilde kullanılan "Kalın" kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. Günümüzde Afganistan Türkleri arasında da başlık parası yerine "Kalın" kavramı kullanılmaktadır.

⁵⁰ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afğan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*, 14.

oranla daha düşüktür. "Toyâne" ise başlık parası dışında nişan günü dâhil düğün gününe kadarki bütün harcamalardır. "Toyâne", damat veya ailesi tarafından karşılanmaktadır. "Valvar" ise Peştunlar'ın kullandıkları bir kavram olup başlık parası ile aynı anlama gelmektedir.⁵¹

Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonunun yaptığı bir araştırmaya göre Afganistan'daki evliliklerin %65'inde başlık parasının alındığı, geriye kalan %35'inde ise bedel⁵² şeklinde veya evleneceklerin çok yakın akraba oldukları için alınmadığı söylenmektedir.⁵³

Afganistan'ın hemen hemen her bölgesinde başlık parasının yaygın olmasına rağmen farklı bölgelerde farklı başlık parası uygulamalarından da bahsetmek mümkündür.⁵⁴

Başlık parasının nakit para olarak ödendiği bölgeler ile nakit para ile küçükbaş, büyükbaş hayvanlar veya tarla olarak ödendiği veya sadece küçükbaş, büyükbaş hayvan ya da tarla olarak ödendiği bölgelerde ise kızın ailesinin sosyal ve ekonomik konumu, kızın güzelliği, gençliği, marifeti, dul veya bekâr olması da başlık parasının miktarı konusunda önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁵

3.2. Başlık Parasının (Kalının) Amaç ve Sebepleri

Başlık parasının yaygın olmasının bazı sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.2.1 Sosyal Sebepler

Başlık parasını kızın değerinin ölçüsü olduğuna inanan insanlara göre, kız için ne kadar çok başlık parası alınırsa kızın, erkek tarafı nezdinde önemi ve değerinin artacağı, başlık parası az olması veya başlık parasının ödenmemesi ise kızın değersiz kabul edileceği zikredilmektedir.⁵⁶

3.2.2. Ekonomik Sebepler

Çeyiz harcamaları; zengin aile ile fakir aile arasında çıkan rekabetten dolayı başlık parası çok yüksek alınmaktadır. Çünkü zengin kız evlendiği zaman yüksek

⁵¹ *Rehnum-i Âmuziş-i Hukuku-i Zen* (Kabil: Afganistan Sivil Toplum Kuruluşu Yayınları, 1386), 23.

⁵² Türkiye'de buna berdel denilir. TDK Türkçe sözlükten kaynak gösterilmelidir!!!!

⁵³ Mehtarkhan Khwajamir, *İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar* (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010, 52; a. mlf, "Afganistan'da Başlık Parası Uygulamaları ve Fikhî Tahlili", *İSTEM* 25, (Kasım 2016), 181.

⁵⁴ *Osmanî, Muşehhasat-ı Nijad-i Türkmenha ve Özbekha*, 194; Khwajamir, *İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, 52-53.

⁵⁵ Yılmaz, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, 43-45.

⁵⁶ Khwajamir, *İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, 53-54.

fiyattaki çeyizlerden kendine aldığı için, ister istemez bu durum çevredeki diğer aileleri de etkilemektedir. Fakir ailenin kızı da aynı şekilde bir çeyiz hazırlamaları için anne-babasını zor durumda bıraktığından dolayı ailesi mecburen zengin kızın aldığı çeyizlerden alır. Bu kadar yüksek parayı kızın babası karşılayamayacağı için parayı damat tarafından temin etmeye çalışır ve damat da bu ağır yük altında ezilmektedir.

Çeyiz ne kadar yüksekse başlık parası da o kadar fazla alınır. Fakat başlık parasının miktarı her zaman çeyizle doğru orantılı değildir. Çünkü birçok yerde özellikle de Afganistan'ın Kuzeyinde aşırı derecede yüksek başlık parası alınmasına rağmen kızın getirdiği çeyizin, başlık parasının yarısı kadar dahi olmaması bunun açık göstergesidir.⁵⁷ Ayrıca aileler ekonomik sıkıntıya düştüklerinde ve borçlarını ödeyemez hâle gelince kızı küçük yaşta da olsa borçlu olduğu kişinin nikâhına verip kendini borçtan kurtarmakta oldukları da görülmektedir.⁵⁸

3.3. Başlık Parasının Kızın Üzerinde Yapmış Olduğu Olumsuz Etkileri

Başlık parası, kız üzerinde birçok olumsuz etki oluşturmaktadır. Her şeyden önce kızların sanki bir meta gibi alınıp satılır düşüncesi halk arasında hakim olmaktadır. Ayrıca evlenen kızın hem kocası hem de kocasının ailesi nezdinde satın alınmış bir köle gibi muamele görmesi de yüksek oranda gözlemlenmektedir.⁵⁹

Özellikle Afganistan'da yaygın olan orantısız düğün masrafları, ülkede yaşayan halkın çoğunun fakir olması, bu kadar parayı bir araya getirmek için birçok sıkıntıya katlanmak ve gece gündüz demeden çalışmakla ancak mümkün olabilir. Devlet memurunun maaşının yüz ile iki yüz dolar civarında olduğu bir ülkede otuz-kırk bin dolar kadar başlık parası ve düğün masraflarını bir araya getirmek oldukça zordur. Bundan dolayı ailesi zengin olmayan gençlerin %80'i yurt dışında çalışmak zorunda kalmaktadır. Koca bu kadar sıkıntıdan sonra hanımını tamamen kendi emeğinin karşılığı olarak görmektedir. Ayrıca başlık parası aile arasında şiddetin çıkış sebeplerinin en önemli etkenlerinden biri sayılmaktadır.⁶⁰ Bunlara ilave olarak, damadın ailesi ellerinde olan bütün mal varlığını düğün ve başlık parasında harcamakta, bundan dolayı aile bireylerinin her biri gelini satın alınmış bir mal gibi görmek ve ona karşı şiddet uygulayabilmektedir. Özellikle başlık parası yüksek

⁵⁷ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*, 12-16.

⁵⁸ Khwajamir, *İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, 19.

⁵⁹ Said Abdullah Kazem, *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*, 15.

⁶⁰ Muhammad, Davud Munir vd., *Huşunet-i Hanevadeği 'Avâmil ve Râhkâr Hâyi Mukâbele Bâ Ân*, (Kabil: Sivil Toplum ve İnsan Hakları yayınları, 1388), 41-44.

alınan kızların, kocası ve kocasının ailesi tarafından çeşitli kötü söz ve davranışlara maruz kalmasına yol açmaktadır.⁶¹ Başlık parası yüksek alınan bazı kızlar geçimsizlik, kocası tarafından veya kocasının ailesi tarafından şiddet gördükleri için maalesef intihar edebilmektedirler.⁶²

Bunların dışında küçük yaşta evlendirmenin sebebi olarak ailenin maddi durumunun iyi olmaması, cehalet, aile içerisinde barış ve huzur ortamının bulunmaması ve kızın ailesinin başlık parası elde etme arzusu ile kızlarını küçük yaşta zorla evlendirebilmekteler. Afganistan Medeni Kanunu'nun 70. maddesinde evlilikle ilgili gerekçeler şöyle yer almaktadır:

"Evlilikte erkek 18, kız 16 yaşını tamamlamış ise, evlilik akdi gerçekleşmiş olur. Üstelik bu kanunun 71. maddesinin ikinci fıkrasında, evlilik akdinin 15 yaş altındaki mümeyyizler için geçerli olmadığına altı çizilmiştir."⁶³ Ayrıca, "Kanun-ı Men-ı Huşunet Aleyh-i Zen"ın 26. maddesine binaen, eğer bir kişi, kanunun ön gördüğü yaşını tamamlamayan bir kızla, Afganistan Medeni Kanunu'nun 71. maddesinin hükmüne aykırı olarak nikâh yaparsa en az iki yıl hapis cezasına çarptırılır ve nikâh akdi kadının isteği üzere, kanunun hükmüyle feshedilir.⁶⁴

Afganistan'da başlık parasının tarihi çok eskilere dayanır. Evlilikteki harcamaların fazla olması ve böyle masraflı evliliklerin toplum içinde birlik ve beraberliği zedelediği için zaman zaman devlet buna müdahalede bulunmuş ve bunu yasaklayan kanunlar çıkartmıştır. Meselâ 1921, 1926, 1934, 1949, 1969, 1971 ve 1978 yıllarında evlilik kanunları çıkartılmıştır. Bu kanunların temel hedefi evlilikteki ağır yükleri hafifletmektir. Ancak bu kanunlardaki eksiklikler ve boşluklar nedeniyle halk arasında pek kabul görmemiştir. 1921 ve 1926 yıllarında çıkan kanunlar Türkiye'deki reformlara göre hazırlanmıştır.⁶⁵

Bu kanunlarda aşağıdaki konular yer almaktadır.

1. Küçük yaşta evlilik ve zorla evlilik
2. Teaddüd-i zevcat
3. Nişan ve düğündeki harcamalar
4. Bed dâden (kızların, kan davalarında diyet gibi verilmesi),

⁶¹ Yılmaz, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, 44.

⁶² Khwajamir, *İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, 54.

⁶³ *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*, 70 ve 71. md.

⁶⁴ *Kanun-ı Men-ı Huşunet Aleyh-i Zen*, 28. md.

⁶⁵ Kabeh Rastin Tahrânî - Nadjma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 11-12.

Konumuzu ilgilendirdiği için nişan ve düğündeki harcamalar üzerinde biraz duracağız.

Bu kanunlar amacı nişan, düğün ve sünnet düğününde olan aşırı harcamaların önünü kesmekti. Başlık parasının en üst sınırını o günün parasıyla otuz (30) Afgani ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca evlilikteki diğer harcamalarda da sınırlamalar getirilmiştir. Fakat bu kanunlar halkın genel kitlesi tarafından kabul görmemiştir. Çünkü Şah Emanullah Han'ın (öl. 1960) getirmiş olduğu reformlar karşısında İslâm'ın tehlikede olduğunu savunarak bu reformlara karşı ayaklanmaya başladılar. Emanullah Han ayaklanmayı durdurmak için mecburen 700 kişilik bir heyeti davet etmiştir. Uzun tartışmaların sonunda 1923'te bazı değişikliklerden sonra nikâh ve düğün ile ilgili 20 maddelik kanun kabul edildi. Bunun on maddesi mehir ve düğün masraflarını sınırlandırma ve başlık parasını tamamen kaldırma ile ilgilidir.⁶⁶ Daha sonra 1926 yılında çıkan evlilik ile ilgili kanun 1921 yılında çıkan kanunu feshedilmiştir.⁶⁷

Emanullah Han'ın halefi olan Nadir Şah ise 1931 yılında ve onun halefi olan oğlu Zahir Şah 1933'te aile hukukuyla ilgili Nizamnameler çıkartmışlardır. Bu kanunlarda da evlilikteki aşırı harcamalar hoş karşılanmamış ve yasaklanmıştır.⁶⁸

Emanullah Han'ın⁶⁹ hükümetinin sona ermesiyle birlikte halk eski geleneksel uygulamalarına yeniden dönmüştür. 1978 yılında dönemin hükümeti ıslahat fermarıyla başlık parasının ortadan kaldırılmasını emretmiş ve o günün parasıyla başlık parasını üç yüz Afgani'ye (300) indirmiş ve bundan fazla alanları üç (3) yıl hapisle tehdit etmiştir.⁷⁰ Bu duruma karşı halk tepki göstererek kızlarını evlendirmemeye başlamışlardır. Köylerde ve şehirlerde fermanı yararlanmak isteyen gençler, kızın ailesini tehdit ederek zorla evlenmişlerdir. O dönemde bazı aileler kızlarımız devlet tarafından sınırlandırılan az miktardaki mehir ile evlendirilmesin diye kendi akrabalarıyla bedel (berdel) şeklinde evlendirmişlerdir.⁷¹

Rus işgalinin bitmesinden sonra 1989-1994 yılları arasında Mücahit Gurupların Devleti ele geçirerek İslâmî bir devlet ilan etmesi ve Taliban I. iktidarı olan 1994-2001 yılları arasında aile hukukuyla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

⁶⁶ 1924 tarihli Nizamname-i Nikâh, Arûsî, Hatne Sûrî, Matbaa-i Dâire-i Tahrirât-ı Meclis-i 'Âli-yi Vüzera, b.y. 1924 m/1303 hş, 10-19. md.

⁶⁷ Kabeh Rastin Tahrânî - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 13.

⁶⁸ Kabeh Rastin Tahrânî - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 14.

⁶⁹ 1919-1929 yılları arasında Afganistan Kralı.

⁷⁰ Kabeh Rastin Tahrânî - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 16-17.

⁷¹ Yılmaz, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, 45-46.

2001 yılından günümüze kadarki dönemde de aile hukukuyla ilgili bir yenilik yapılmamıştır.⁷²

4. Kadınların Mehir Hakları

Mehir, tümüyle kadının malıdır, onda dilediği gibi tasarruf edebilir. Baba, dede veya velisi kadın adına mehri teslim alabilirlerse de bunun hiçbir miktarına sahip olamazlar. Ayrıca eğer kadın razı değilse mehir onlara da verilmez. Afganistan'da kızın hakkı olan mehrin yerini başlık parası almıştır. Ne yazık ki halk başlık parasını alırken, biz mehir alıyoruz demekten de kaçınmıyorlar ve bunu yaparken dinde böyle bir uygulamanın olduğuna inanlar bile vardır. Afganistan'da erkek ailesi ve kız ailesi evlilik konusunda anlaştıklarında nişandan birkaç gün önce düğün masraflarıyla beraber başlık parasının da miktarını ta'yin ederler. Başlık parasının yüksek olduğu bölgelerde ise insanlar kız istemeye giderken her şeyden evvel başlık parasını konuşurlar. Eğer başlık parası konusunda anlaşabilirlerse kendi aralarında ta'yin ettiği bir günde nişan töreni yaparlar ki bu törende de bir düğünde olan masraf kadar harcama yapılır. Kısacası ister nişandan önce olsun isterse nişan günü veya düğün günü olsun genellikle kızın mehri değil, başlık parası söz konusu olmaktadır.⁷³ Bu uygulamaları İslâm'daki mehir ile ilgisinin olduğunu söylemenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

ABİHK'nın 2009'daki bir araştırmasına göre evlilikte kadınların % 52,3'ne mehir ta'yin edilmekte, % 25,5'inin hiç mehir ta'yin edilmeden evlendirilmektedir. İşin ilginç tarafı da şu ki, kalan %25,2'lik kesim ise mehrlerinin olup olmadığını bile bilmemekteler. Bunlardan % 1,2 ise, mehrini bilfiil alan kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır. Geriye kalanların ise ya mehrleri yok ya da nikâh esnasında belirlenip daha sonra verilmemektedir.⁷⁴

5. Afganistan İslâm Emirliği'nin Mehir Uygulaması Konusundaki Tutumu

Afganistan İslâm Emirliği İrşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı 27/06/1444 hicri tarihli "Mehir kadının hakkıdır ve Şeriat düşük bir mehir belirlenmesini teşvik etmiştir" başlıklı hutbesinde mehrin kadınların hakkı olduğuna, baba veya diğer akrabaların da kadının izni olmadan onun mehrine tasarruf yetkisinin bulunmadığını açık bir şekilde bildirmiştir. Kadın mehrini kocasına veya bir başkasına kendi rızası

⁷² Kabeh Rastin Tahranî - Najma Yassarî, *Hukuk-i Famil-i Afganistan*, 18.

⁷³ Khwajamir, *İslâm Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, 55-56.

⁷⁴ Nesrin Türkmənî, *Vaz'iyet-i Zenân-ı Cevân Der Hânevâde*, 26.

dâhilinde bağışlayabileceği de beyan edilmiştir. Bu hutbede mehrin kadınlar için önemine ve cahiliyedeki uygulamalara da kısaca değinilmiş, mehrin meşruiyeti âyet, hadis ve ulemanın görüşleriyle açıklanmıştır. Ancak nasları zikrederek mehrin az olmasını teşvik etmiştir.⁷⁵

Ayrıca 08/09/1445 tarihli hutbede “Kadının kocası ve kocanın da karısı üzerindeki şer’î hakları” başlıklı hutbede de kadının mehri üzerinde durulmuş. Bu hakkın sahibinin sadece kadın olduğunu nass ile beyân etmiştir.⁷⁶

Bunun dışında 05/05/1443 hicri tarihli “İslâm Açısından Kadınların Hakları” başlıklı hutbesinde kadınların mehirlerinde anne – baba ve kardeşlerin buna sahip olamayacağını bildirmiştir. Ayrıca mehrin kızın büyütülmesi için alınması gerek bir ücret olarak da değerlendirilmemesi gerektiğini de bildirmiştir.⁷⁷

Afganistan İslâm Emirliği İşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı’nın bu hutbelerinden anladığımız kadarıyla Afganistan İslâm Emirliği net olarak kadınların mehir hakkını, İslâm hukukuna uygun bir şekilde kadının hakkı ve kocası tarafından verilmesi gereken bir tür maddi güvence olarak değerlendirilebiliriz. Dolayısıyla önceki hükümetlerde kadınların mehir konusunda sınırlamalar veya düzenlemeler getirildiği gibi, Afganistan İslâm Emirliği de bu hutbelerle genellikle kadın hakkını korumak, onlara maddi güvence sağlamak ve evlilik sürecini düzenlemek amacıyla yapıldığını söylememiz mümkündür.

⁷⁵ Afganistan İslâm Emirliği İşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı 27/06/1444 hicri tarihli “İslâm Açısından Kadınların Hakları” başlıklı hutbesi.

⁷⁶ Afganistan İslâm Emirliği İşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı 8/09/1445 hicri tarihli “İslâm Açısından Kadınların Hakları” başlıklı hutbesi.

⁷⁷ Afganistan İslâm Emirliği İşad, Hac ve Evkaf Bakanlığı 5/5/1443 hicri tarihli “İslâm Açısından Kadınların Hakları” başlıklı hutbesi.

Sonuç

İslâm'ın öngördüğü mehir, Afganistan'ın her yerinde halk arasında örf, gelenek ve görenekle beraber uygulanmaktadır.

Afganistan medeni kanunu Hanefî fıkhına göre hazırlanmasına rağmen hâla halk kendi bildiğine ve geleneğe göre hareket etmektedir. Çeşitli yönlerden mehirden farklılık gösteren başlık (kalın) uygulaması bazı bölgelerde devam ederken, bazılarında mehir, başlık karışımı uygulamalardan da bahsetmek mümkündür.

Halk arasında mehirle ilgili olarak İslâm'a aykırı uygulamaların ve pek çok hak ihlalinin de ortada olduğu görülmektedir. Ülke halkının büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmemesi, ve halk arasında yaygın olan uygulamalar referans alınarak İslâm'ın mehir anlayışı ile başlık parasının aynı olduğuna inananların olduğunu da söylememiz mümkün gözükmemektedir.

Evliliği zorlaştıran bu uygulamalar birçok İslâmî ülkelerde olduğu gibi Afganistan'da da yeni evlenen çiftler arasında anlaşmazlıklar, aileler arasında huzur bozucu olayların meydana gelmesine yol açmaktadır.

Ülkeyi yönetenler de belirli dönemlerde bu tür uygulamaların önüne geçilmesi için kanunlar çıkararak sınırlamalar ve düzenlemeler getirmiştir. Fakat bu kanunlar halkın genel kitlesi tarafından kabul görmemektedir. Afganistan İslâm Emirliği İrşad, Hac ve Evkaf Bakanlığının da belirli dönemlerde Cuma hutbelerinde mehirin kadınların öz hakkı olduğuna ve buna tam yetkili kadının kendisi olduğuna belirtmiştir.

Kaynakça

1. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi* (haz. Orhan Çeker), İstanbul 1999.
2. Akgündüz, Ahmet. "Başlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/131-133. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
3. Bakhtari, Muhammed Zakir. *İslâm Hukuku ve Afganistan Medeni Kânûnu'na Göre Afgan Toplumundaki Evlilik Öncesi Faaliyetler (Nişan ve Sonuçları)*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
4. Bilmen, Ömer Nasuhi. (1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968, I-VIII.
5. ed-Dîb, Abdülazim. "Çeyiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/296-297. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
6. Gezer, Arif. *Sünnete Göre İslâm Ailesinin Kuruluşunda Mehir Tarihteki ve Günümüzdeki Uygulamalar*. İstanbul: Gonca Yayınları, 2010.
7. Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. "İslâm Hukukunda Mehir". *Mehir*. Yaz (Konya 1998), 23-25.
8. HAKIM, Muhammad Akram. *Afgan Medeni Kanunu'nun Asâr-ı İzdivac Maddelerindeki (98-130) Fikhî Hükümlerin Müçtehitlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
9. İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisanü'l-Arab*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdır, 1414.
10. Kabeh Rastin, Tahranî - Najma Yassarî. *Hukuk-i Famil-i Afganistan*. çev. Mohammad Fahim Qayumi. b.y. hş. 1388.
11. *Kanun-ı Medeni-yi Afganistan*. haz. Muhammed Eşref, Sarım. b.y.: Kudüs yayınevi hş. 1384.
12. *Kanun-ı Men'î Huşunet Aleyh-i Zen*, Resmi Ceride, hş. 1388.
13. *Kanun-i Esasî-yi Afganistan*, Kabil 2003.
14. Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, I-III.
15. Kaşgarlı, Mahmut. *Dîvanü Lügati't-Türk Tercemesi*. çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, I-IV.
16. Kazem, Said Abdullah. *Zenân-ı Afgan Zîr-i Fişâr-ı 'An'ane ve Teceddüd*. Kaliforniya: Maiwand 2005.
17. Khwajamir, Mehtarkhan. *İslâm Hukuku ile Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2010.

18. Khwajamir, Mehtarkhan. "Afganistan'da Başlık Parası Uygulamaları ve Fıkhî Tahlîli". *İSTEM* 25 (Kasım 2016), 177-189.
19. Muhammed Yasin Fazıl- Abdulrab Hazım. Berresî-yi Mehr Ez Didgah-ı İslâm ve Çigunagi-yi Riayet Ân Der Camia-yi Afganî. *Diwan Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi* 4/2 (2023) Jawzjan, 33-57.
20. Munir, Muhammad Davud vd. *Huşnet-i Hanevadeği, 'Avâmil ve Râhkâr Hâyi Mukâbele Bâ Ân*. Kabil: Sivil Toplum ve İnsan Hakları yayınları, 1388.
21. Osmani, İsmetullah. *Muşehhasat-ı Nijad-i Türkmenha ve Özbekha*, Kabil: Farhang Yayınevi, 1388.
22. *Rehneün-i Âmuş-i Hukuku-i Zen*. Kabil: Afganistan Sivil Toplum Kuruluşu Yayınları, 1386.
23. Türkmeni, Nesrin. *Vaz'iyet-i Zenân-ı Cevân Der Hânevâde*. Kabil: Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu Yayınları, 1388.
24. Vehbe, Zuhaylî. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe v.d, I-X, İstanbul 1994.
25. Yargı, Mehmed Ali. "Günümüzdeki Mehîr Uygulamaları ve İslâm Hukuku açısından değerlendirilmesi". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 8 (Nisan 2006), 259-270.
26. Yesarî, Najma. *Caygahi Şeri'at Der Kanuni Esasi Afganistan*, b.y. 2005.
27. Yılmaz, Aliye. *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
28. *1924 tarihli Nizamname-i Nikâh, Arûsî, Hatne Sûrî, Matbaa-i Dâire-i Tahrirât-ı Meclis-i 'Âli-i Vüzera*, b.y. 1924 m/1303 hş.
29. Hamid, Haji Mohammad , *Hanefi ve Ca'feri Mezhepleriyle Mukayeseli Olarak Afgan Hukukunda Evlilik Akdi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).
30. https://www.farsnews.ir/af/news/14010212000153_12/2/1401.